OKULÖNCESİ EĞİTİM ve KİL

Yrd. Doç. Dr. Candan Terwiel
H.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi
Seramik Bölümü
candan@ada.net.tr

Özet : Bu makalenin amacı, okulöncesi sanat eğitimi ve onun araçlarının önemini göstermektir. Özellikle de kilin önemini göstermek.Kil, çocuk gelişiminde pek çok yararı içermesi nedeniyle, sanat eğitiminde okulöncesinde başlanılması gereken bir malzemedir.

Summary : *The aim of this article is to show the importance of art education and its devices during the pre-school period. Especially to show the significance of clay. Clay is the material with which art education should start in preschool because it includes many advantage for children development.*

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren hazır bir çevreyle karşılaşır. Aslında, doğum gerçekleşmeden de, bu çevrenin koşulları onun, ana karnındaki durumunu etkiler niteliktedir. Bu nedenle, insanın henüz bilmediği, kendi iradesi dışında varolan bir çevre, onun geleceğini de belirler. Hangi koşulda olursa olsun onun için sosyo-kültürel bir düzen hazırlanmıştır. Bu çevre; ana-baba ilişkisinden kurulu ilk temel disiplin olan ev yaşamının yarattığı çevredir. Bu düzenin gelişmişliği doğrultusunda yaşama adım atar her insan. İçinde bulunduğu çevrenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı ne derecede ise yaşam olanakları da o kadardır. Ülkeler düzeyinde (Türkiye'de ya da Ekvator'da yaşıyor olmak gibi) ele alınabilecek olan bu durum, yöresel kültür açısından da illere, semtlere, hatta akrabalık düzeyine kadar indirgenebilir. Belki de, öncelikle kültürel yapıdaki gelişmişlik (çocuk yetiştirme düzeni gibi, psiko-sosyal, sosyo-ekonomik yapı gibi), doğacak insanın varoluşunu ve geleceğini önemli ölçüde etkileyen temel faktörlerdir.

İçinde yaşadığımız dünyanın bütünleşme ve tekleşme ya da başka bir ifade ile küreselleşme hızını düşünecek olursak, bu dünyaya hazırlanacak yeni bireylerin kazanmaları gereken niteliklerin de bu bütünlüğe uygun olarak sürekli araştırılması, incelenmesi gerekmektedir. Sağlıklı, mutlu ve gelişmeye açık bir dünya kurmada, yetiştirilecek bireylere kazandırılması istenen özellikler yani kişilik örüntüsü ancak eğitimle sağlanabilir. Bu eğitim sadece resmi kurumlardaki düzenli eğitimi değil, ailede verilen beslenme, temizlik alışkanlıkları gibi en temel eğitimleri de kapsar. Aynı zamanda çocuğun yakın çevresini oluşturan ve "rastlantısal eğitimin"[1] kaynağını oluşturan sokak, mahalle gibi yakın dış dünyayı da içerir. Böylesine bir eğitimin sis-temli olabilmesi ve istendik hedeflere dönük bulunabilmesi ciddi bir araştırma ve inceleme işini kaçınılmaz kılmaktadır. İşte bu görev de yine eğitime ama örgün eğitime düşmekte ve bunu yüksek öğretimin ilgili bölümleri ve birimleri üstlenmektedir.

Örgün eğitimin daha ilk aşamasında, eğitimin amaçlarına dönük geniş tanımlamaları içinde yer alan; çocuğun özgür, mutlu ve yaratıcı olması hedeflerinde hem çocuğu güdüleyen hem de bu amacı gerçekleştiren en önemli araçlardan biri olarak sanat eğitimi gösterilebilir. Sanatın bu işlevini yerine getirebilmesi, yönlendirilecek bireyin donanımına bağlıdır. Bu donanım ise statik bir durum değil dinamik bir durumu ifade eder ve doğumdan ölüme kadar olan dönemi kapsar. Söz konusu süreç içinde de çevrenin, sanat eğitimi koşullarını hazırlamış olması gerekir. Yeni doğacak bireyin katılacağı bu çevre, okulöncesi sanat eğitimi koşullarının planlandığı, oluşturulduğu ve uygulamaların yapılabildiği çevredir diye tanımlanabilir. Bu çevre bireyin gelişimini ve sosyalleşmesini sağlayacak olan aile, diğer kurum ve kuruluşlarla da desteklenen tamamlayıcı bir nitelik gösterir.

Yeni dünya düzeninde yer alacak bireylerin sağlıklı, mutlu ve üretken olabilmeleri için okulöncesi eğitimde sanatın hazırlayıcı etkisi yadsınamaz.

---

[1]ERİNÇ, Sıtkı M., Kültür Sanat - Sanat Kültür, İstanbul, 1995, s.82

Okulöncesi sanat eğitiminin kapsamı, amacı, uygulama yöntemleri incelendiğinde ne denli çok amaç, araç, yöntem olduğu anlaşılabilir. Bu amaç, araç ve yöntemler, çocuğun sağlıklı ya da özürlü olma durumuna paralel olarak sanat sınıflamalarının çeşitliliği, zenginliği ölçüsünde hem daha fazla karmaşıklaşır hem de daha fazla katkı sağlar.

Her biri ayrı uzmanlık ve teknik bilgi gerektiren tüm sanat dallarının incelenip, sınanması, değişen çağa ve koşullara göre geliştirilerek okulöncesi eğitime uyarlanması ve bu uyarlamanın çocuğa uygun düşmesi öncelikle düşünülmesi gereken unsurlar gibidir. Hatta ayrı alanlar, ayrı malzemeler arasında gerçekleştirilebilecek yeni ilişkiler sayesinde çocuk üzerinde geliştirici düzenlemelere gidilebilir. Söz gelimi resim-seramik, heykel-seramik, müzik-seramik, drama-seramik gibi beraberlikler kurulmasında yarar görülmektedir. Örneğin bir seramik atölyesinde çocuğu sürekli güdüleyebilen ve pekiştirebilen türde bir müziğin çalınıyor olması, seramik atölyesinin duvarlarında çocuğa konu olan özgün resimlerin bulunuyor olması, ya da evcilik gibi oyunlar içinde ve arasında seramikle uğraşma olanağının da verilmesi, böylece, sanat eğitimi aracılığıyla çocuğun hem kendini tanıması, kendini ifade etmesi, kendini ifade de kendine en yatkın yöntemi bulması ve yaşadığı çevreyi duyarlı bir şekilde kavraması daha olanaklı bir hale getirilebilir, hem de sanat eğitiminin amacı gerçekleştirilmiş olur ki, sanat eğitiminin temel amaçlarından biri; çocuğa görmeyi, işitmeyi, dokunmayı, tad almayı yani temel duyu organlarını kullanmayı öğretmek ve bu kullanabilmeden de haz almayı sağlatmaktır. Çocuğu çevresini hakkıyla algılayıp onu biçimlendirmeye yöneltebilmek için bu gerekli ilk koşuldur denilebilir.

Yalnızca bakmak değil, "görmek", yalnızca duymak değil, "işitmek", yalnızca ellerle yoklamak değil, "dokunulanı hissetmek" yaratıcılık için gerekli ilk doğru algılama ve iz bırakıcı kavrama aşamalarıdır.[2] Böylece çocukla kurulacak iletişimin ve etkileşimin yararı büyüktür. Böylesi ilişkide çocuğun desteklenmesi, zihin ve beden faaliyetlerini geliştirici uygulamaların öğretilmesi, yani çocuk yetiştirme düzeninin rolü, çocuğun geleceği açısından ve istendik insan tipi bakımından son derece önemlidir.

Seramiğin ana unsurlarından olan kil, doğada serbest halde bulunan ve aslında genç-yaşlı tüm insanların, varlığına hiç de yabancı olmadıkları bir malzemedir. Sayısız araçların içinde oldukça geniş sınırları olan seramiğin ana malzemesi olan "kil"in yeri nedir, ne olmalıdır? Çocukların küçük yaşlarda üstünü kirleten, kaldırım kenarlarında bulunan çamur ya da su birikintilerinin yakınında rastlanılan biraz daha özlü sayılabilecek çamur, onlar için oyun oynamanın bir başka aracıdır. Çocukların planlamadan tanıştıkları bu malzeme yine onların oyun gereksinimlerini karşılayabilecek şekilde bilinçli bir amaç için kullanılabilinir. Doğada bulunan ve hiç bir zorlama olmaksızın kolayca etkileşim kurulan bu kil, belki de binlerce yıl

[2] SAN, İnci., "Sanat ve Eğitim", A.Ü. Eğitim Böl-Fak. Yay No:151, Kasım 1985, Ankara, s.17

öncesinden gelen bir alışkanlığın göstergesidir. Bu alışkanlık, fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişmede duyulan kimi gereksinimleri de giderebilir. Kili diğer malzemelerden ayıran özellik onun yalnızca doğada kolay bulunması değildir. Kil veya çamur insanın ellerinde kolayca biçimlendirebildiği, bilgi, yetenek ve isteklerinin yansımasına yardımcı olacak biçimleri oluşturabildiği bir malzemedir. Kil; yaşanılan ortam içinde hep aynı kalmayan, değişken bir niteliğe sahiptir. Şekillendirmeden-kurumaya, kurumadan-pişmeye, pişmeden-renklendirmeye değişim gösterir. Kil; resim, müzik, spor gibi alanlara göre daha ekonomiktir. Kil; yaşadığımız çevreyi ve kültürel özellikleri daha kolay tanımayı sağlar (özellikle çocukların, yaşadıkları çevre içinde kullanılan seramik malzemelerle olan ilişkileri; tabak, çanak, banyo, tuvalet ,çatı vb gibi).

En erken yaşta çocuğa sanat bilinci ve bilgisini kazandırmada kullanılan bir yöntem olarak kil çalışmasının, çocuğun sadece fiziksel, zihinsel ve ruhsal edinimlerine katkı sağlamakla kalmaması, çevrelerini ve nesneleri başka bir gözle (üç boyutlu) görebilmelerine yardımcı olması da beklenmektedir. Söz gelimi resim düz bir kağıda yaptırılır, oysa ki seramik; kilin elde biçimlenip, boşlukta yer alan bir nesneye dönüşmesidir. Bu nesne, çevremizdeki diğer nesnelerden yapı olarak farklı ama fiziksel bir özellik olarak (boşlukta durabilmesi) aynıdır. Çocuk böylece çevresinde gördüklerinin elleriyle de biçimlenebileceğini öğrenir. Bu onun gelecekteki eğitiminde özellikle fizik, matematik ve sanat gibi soyut disiplinlerin somuta dönüştürülmesinde kolaylık sağlar.

Yaratıcı bir etkinlik olarak kilin kullandırılmasında önceden hazırlanmış programın, araç ve gereçlerin önemi büyüktür. Günlük programa göre gereken malzemelerin hazırlanması ve ne şekilde kullanılacağının açıklanması gereklidir. Bunun dışında çocuğa kil ile oluşturacakları biçimler, nesneler konusunda baskı yapmaktan ve onu yönlendirmekten kaçınılmalıdır. Böyle bir tutum özgür ifadeye ket vurur. Model üzerinde çalıştırma ya da kopya ettirme, eğitimde bir alıştırma (egzersiz) yöntemi olarak önemli kabul edilebilir. Ama bunun genel sanat eğitimindeki yerini ve sınırlarını iyi saptamak gerekir. Tüm amaç, çocuk için; kendini tanıma ve ifade etmeye dönüktür. Seramiğin ana malzemesi olan kil, bilinçli ve programlı bir sanat eğitimini en erken yaşlarda, geleceğin bireylerine kazandırmada, aynı zamanda diğer sanat dalları ile birlikte kullanılarak, sağlıklı ve başarılı bir toplum oluşturmada önemli katkılar sağlayacaktır. Estetik duyarlılığı uyandırmada, temizlik bilgisini vermede, sabırlı olmayı öğretmede, işbirliği ve dayanışma bilincini kazandırmada, çevresine karşı ilgili olmayı sağlamada kilden daha iyi bir yol olabilir mi?

Çocuk, kil yardımı ile insan yaşamının gereksinimi olan düzen, denge ve uyuma daha kolay yaklaşmayı ve düş gücüne egemen olmayı başaracaktır. Bu, ne tek başına kil ile ne de tek başına müzik veya dansla, ya da diğer sanat alanlarıyla, istendik ölçüde olabilir. Tüm sanat dallarının işbiriği ile oluşturalacak başlıbaşına bir yöntemle etkin, kalıcı ürünlere ulaşılabilir.

Oyun, harcanmak için salınmış bir enerji özgürlüğüdür. Okulöncesinde kil ile çalışmaya başlama yaşı üç yaş olarak kabul edilmektedir. 3-6 yaş çocuk için kil ; özgür enerjiyi yine özgür bir oyuna dönüştürmektedir. Bu oyun, çocuk için anlık tükenen bir enerjiden çok, somut-kalıcı bir nesneye dönüşmedir. Bu süreç içinde çocuk, kili, diğer sanatlarla bir arada kurulacak ilişkiler bütünlüğü içinde öğrenmiş olacaktır.

Ülkemizde çalışan nüfusun artışına paralel olarak sayıları çoğalan ve günden güne gelişen okulöncesi kurumlarının (kreş, anaokulları ve okulöncesi kulüpleri) programlarında henüz sistemli bir uygulama yöntemi olmayan seramik üretimi (kilin kullandırılması), sanat eğitimi bilincinin aşılanması ve bu eğitimin okulöncesi evrede başlatılmasıyla sağlıklı ve başarılı bireylerin topluma kazandırılmasını da kolaylaştıracaktır. Eğitim politikalarının bu konuda önemi çok büyüktür. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan Okulöncesi Birimi'nin, sekiz yıllık eğitim birimleri ile koordineli bir biçimde uygulayacağı sanat eğitimi programları bu savın başarıya ulaşması bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Okulöncesi sanat eğitimi bilinci çocuğa ,sanata bakma, sanat hakkında konuşma, sanatın kültür ve tarihteki yeri gösterilerek kazandırılabilir. Bunu başarabilme, okulöncesi eğitiminin kadrosu, kısaca öğretmen, idareci ve ailenin uyumlu birlikteliği ile olabilir. Aile ve öğretmen, çocuğun sanat eğitimi ortamında yetiştirilmesinde kendilerine düşen rolleri gereği gibi yerine getirmeli, çocukta çelişki yaratmamaya özen göstermelidir. Bunu sağlamada, okul ve ailenin yürütülecek programlara birlikte katılımları büyük önem taşımaktadır. Genel olarak sanat eğitimi, her sanat dalı için ayrı programlar ve araçlar gerektirir. Tüm dallarda farklı uzmanlara ve rehberliğe gereksinim duyulmaktadır. Sanat eğitiminden yararlanacak olan grup, eğer okulöncesi ise, bunun ayrıca planlanması ve yaş gruplarının özelliklerine göre titizlikle davranılması zorunludur. 3 yaşındaki çocuğun beceri ve öğrenmesi ile, 6 yaşındaki çocuk arasında belirgin farklar bulunabilmektedir. Okulöncesi çocuğun yaşı sanat yapmada, özellikle görsel sanatlarda, sanat ve kültür mirasını anlamada, estetik ve yaratıcı dışavurumda önemli bir ögedir.

Gelişim çizgisi ve anlama düzeyine bağlı olarak, görsel sanatlarda, dikkat edilmesi gereken en önemli özellik programların duyusal, psikomotor, estetik ve kavramaya dönük olmasıdır. Böylece sanat yapmak, herhangi birşeyi üretmekten daha önemli olabilecektir. Görme, duyma, tad alma koklama duyusunun yanı sıra, duygu ve heyecanla yapıyor oluş; estetik kaygıyı gözetmeyi, becerilerin geliştirilmesinde kavrama ve düşüncenin rolü de tasarının, yapılmak istenenin, elle gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Okulöncesi çocuk için asıl amaç, bir işi bitirmekten çok sanatla ilgili, sanatla içiçe ve sanatla uğraşıyor halde olmaktır. Asıl önemli olan, çocuğun sosyal ve entellektüel gelişiminde sanat eğitimi ile bir arada olmasıdır. Okulöncesi çocuğun yaşı, görsel özellikleri, fiziksel ve duyusal özellikleri yapılan sanat çalışmalarını etkiler.

Okulöncesi çocukta oyun ve ilgi birbiriyle iç-içe gelişir. Oyun çocuğun gizli dünyasını açığa vurma yoludur. Oyun yolu ile onun bilgi gereksinimleri kolaylıkla anlaşılabilir. Çocuk, oyunları ile kendi çapında sosyal kurallar bütünü yaratır. Bu kurallar bütünü, sadece çocuğa ve onun kendi emsallerine yöneliktir. Büyüklerin bu sosyal oyun sisteminde fiziksel yeri yoktur. Çocuğun oyun dünyasını, öncelikle, içinde bulunduğu coğrafi koşullar, kültürel özellikler ve cinsiyet ögesi belirler. Kültürel özelliklerin zengin olması sanatın varlığına bağlıdır. Sanat dallarının köklü ve çok oluşu, çocuğun oyun sistemini etkileyecektir. Oyun çocuğun en özgür yaratma ortamıdır. Bu ortam, sadece yaratmasını değil, aynı zamanda, dünyayı ve kendisini de tanımayı öğretir. Becerilerini, başarılarını bu dünyada tanır ve gösterir. Oyunun bu kadar önemli olduğu bir süreçte çocuk için hazırlanacak ortamın, onun yaratıcılığını, kişiliğini geliştirecek özellikler taşıyor olabilmesi sanatın araç gereçlerinin zenginliği ve çeşitliliği ile doğrudan bağlantılıdır.

Kilin en erken yaştan başlayarak, sanat eğitiminin araçlarından biri olarak kullandırılmaya başlanmasının bir uzmanlık dalı olduğu unutulmamalıdır. Oldukça iyi seramik bilgisi gerektiren bu alanda kilin özellikleri, uygulama teknikleri, sonuçlandırma ve sunum, en az bu işe başlayacak olan çocukların özellikleri kadar önem taşımaktadır. Kil ile yaptırılacak uygulamalar, aslında başlı başına bir sektör ve sanat dalı olan seramik içinde bir alt uğraş olarak düşünülmelidir. Bu alt uğraşın okulöncesi çocuk için taşıdığı sorumluluk, amaç ve beklentiler ayrı program, kural ve disiplini gerektirmektedir. İşte bu durumda sosyal bir varlık olan çocuğun, aile ve kurum ile olan ilişkisinin programı, bu program içinde yer alacak olan kille sanat eğitiminin nasıl verileceği konusu üzerinde titizlikle durulmalıdır. Sanat eğitiminde her uzmanlık dalına ayrı bir gereksinim duyulduğundan, eşgüdümlü ilişki de sağlanabilmelidir. Çocuklara kille çalışma yaptıracak kişinin (öğretmenin), seramik eğitimi almış olması ne kadar gerekli ise, çocukların bir arada tutulması, derse hazırlanması, güdülenmesi aşamasında, anaokulu öğretmenine de o kadar gereksinim vardır. Kısaca, sanat eğitimi verecek olan uzman kişilerin, anaokulu öğretmenleri ile daima eşgüdümlü çalışması bu çalışmanın gerçekleşebilmesi için gereken programların önceden hazırlanması, aslında bunun belki de devlet politikası düzeyinde saptanması gerekmektedir. Böylece, tüm araç-gereçler, programlar, piramidal bir yapı ile uygulama olanağına kavuşacaktır.

Çağımızın ünlü İngiliz tarihçisi Paul Kennedy, "Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken" isimli kitabında gelecek kuşakları bekleyen tehlikeleri, ekonominin, siyasetin, ve nüfusun yaratacağını belirtmekte; teknolojinin yarattığı sorunlarla, çevresel sorunların daha da artacağını ve küçük devletlerin bundan en çok zarar göreceğini örneklerle belirtmektedir.[3] Gelecekte neler olabileceğini bilmenin zorluğu yanı sıra, açıkça görülen bazı tehlikeleri ortadan kaldırabilmek için, gelecek kuşaklara verilecek eğitim tartışmasız çok büyük önem taşımaktadır. Eğitime en erken yaştan başlanılması benim-

[3] KENNEDY,P. Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken, (Çev: Fikret Üçcan), Ankara, 1996

sendiği takdirde, okulöncesi eğitime düşen görev, ülkemizin gelişmiş ulusları yakalaması ve gelecekteki tehlikelere göğüs gerebilmesi açısından üzerinde durulması gereken bir konu olmaktadır. Gelecek yüzyıllar insanın doymak bilmez merak ve arayışlarını yeni sanat dalları ve üretme biçimlerine uygun olarak büyük ölçüde değiştirecek ve geliştirecektir. Bu gelişmenin bir parçası olmak ya da bunu reddetmek "gelecekte nasıl bir insan yaratmak istiyoruz?" sorusunun da yanıtı olmaktadır.